

Prof. Schweitzer József emlékének

2015. március 12.:
A halákhához való viszony

Zsidó irányzatok, modern értékek

BBN-HEB-341.9, BBN-HEB11-234.4,
BMA-HEBD-322.5,
BBV-101.45, BMVD-101.75,
BMA-VALD-452:1, BMA-VALD-518:2

Biró Tamás

Jövő hétre

Következő órára: antropológiai terepmunka

- Bevezetés az antropológiába:
 - Horace Miner: Az iakirema törzs testi rítusai. (Ford.: Orzóy Ágnes).
- Bevezetés a zsidó közösségekben végzett terepmunkába:
 - Rékai Miklós: *A munkácsi zsidók „terített asztala”*: Néprajzi tanulmány (Osiris: Budapest, 1997), pp. 52-54.
- Projekt: témaválasztás?

Ötletek projektekhez

- Kettős lojalitás > Kis Olivia
- Bibliakritika, történetiség, történelmi változás > Szitási Janka
- Teremtés, ősrobbanás, evolúció > Kulifai Sára
- Nők szerepe a zsidóságban
- Egyneműek házassága, homoszexualitás elfogadása > Bernhardt Dániel
- Esztétika és liturgia (változtatások a sziddurban, építészet, orgona...)
- Zsidók és nem-zsidók (antiszemitizmus, kiválasztottság...) > Keszeg Jenő
- A halákha szerepe, jelentősége, mibenléte > Nemeshegyi Dávid
- A rabbi szerepe > Biró Tamás
- A messiáshoz való viszony > Ónody Péter
- Vegyes házasság > Kis Diána

Kiindulás: néhány tipp

- Bibliakritika: Biró T: Szeminárium és bibliakritika: Elzász Bernát és a Rabbiképző Teológiai Egylete az Egyenlőség hasábjain. In: Babits Antal (ed.): *Papírhíd, az egyetemes kultúra szolgálatában. Scheiber Sándor születésének 100. évfordulójára*. Logos Kiadó, 2013, pp. 211–258. <http://birot.hu/Scheiber-2013/>.
- (Természet)tudomány és zsidó vallás: Yeshayahu Leibowitz: *Religion and Science in the Middle Ages and in the Modern Era*. 1976.
- Heteronormativitás: S. Greenberg. *Wrestling with God and men: Homosexuality in the Jewish tradition*. University of Wisconsin Press, 2004. [61.8.9.Gre.1.]
- Vegyes házasság: magyar zsidó folyóiratok vonatkozó cikkei a polgári házasság bevezetése (1895) után.
- Kettős lojalitás: *Contemporary Jewry* c. folyóirat 34:3 (2014. október) száma. (*If Canada and Israel are at War, Who Gets My Support?*)

Egy kutatási projekt szerkezete

1. Háttér, általános motiváció → a kutatás tárgya.
2. A kutatási kérdés megfogalmazása: a lehetséges válaszok halmaza jól meghatározható. (*mi? hány? mikor? igen/nem? és nem: miért, hogyan?*)
3. A kérdés megválaszolásához szükséges módszertan kiválasztása.
4. A primer eredmények bemutatása.
5. A kutatási kérdés megválaszolása. Diskusszió, a válasz árnyalása, stb.
6. Összefoglalás: hozzájárulás a kutatás tárgyának a megismeréséhez. Nyitva hagyott kérdések, *future work*.

Egy kutatási projekt szerkezete: *a rabbi szerepe*

1. Háttér, általános motiváció → a kutatás tárgya.

(1) A rabbi a közösség központi alakja, a zsidóság szellemi életének a meghatározója... Tényleg? (2) A pap (kohén, stb.) különleges személy, különleges hatalommal, jogkörrel, rituális képességekkel. A lelkész nem/kevésbé. A rabbi?

2. A kutatási kérdés megfogalmazása: a lehetséges válaszok halmaza jól meghatározható. *(mi? hány? mikor? igen/nem? és nem: miért, hogyan?)*

Kik tekintik a rabbit különleges személyiségnek, és kik nem? A válasz: személyek egy halmaza (akik igen), és személyek egy halmaza (akik nem). Rossz kérdés: Hogyan alakult a rabbi szerepe és megítélése a 19-21. század irányzataiban?

3. A kérdés megválaszolásához szükséges módszertan kiválasztása.

Egy kutatási projekt szerkezete: *a rabbi szerepe*

1. Háttér, általános motiváció → a kutatás tárgya.
2. A kutatási kérdés megfogalmazása: a lehetséges válaszok halmaza jól meghatározható. (*mi? hány? mikor? igen/nem? és nem: miért, hogyan?*)
3. A kérdés megválaszolásához szükséges módszertan kiválasztása.
 - *19. század végi és 20. századi magyar zsidó folyóiratok rabbikról szóló cikkei.*
 - *Oral history-anyagok, szóbeli interjúk, megfigyelés a terepen.*
 - *Internetes keresések.*
 - *Másodlagos szakirodalom olvasása.*

A következő hétre kérem

Emailben (biro.tamas@btk.elte.hu), szerda estig:

1. A téma meghatározása *egy főnévi csoporttal.*
2. A kutatási kérdés meghatározása *egy kérdő mondat*tal.
3. A lehetséges válaszok halmazának a meghatározása.
4. Javasolt kutatási módszertan *főnévi csoportok felsorolása.*

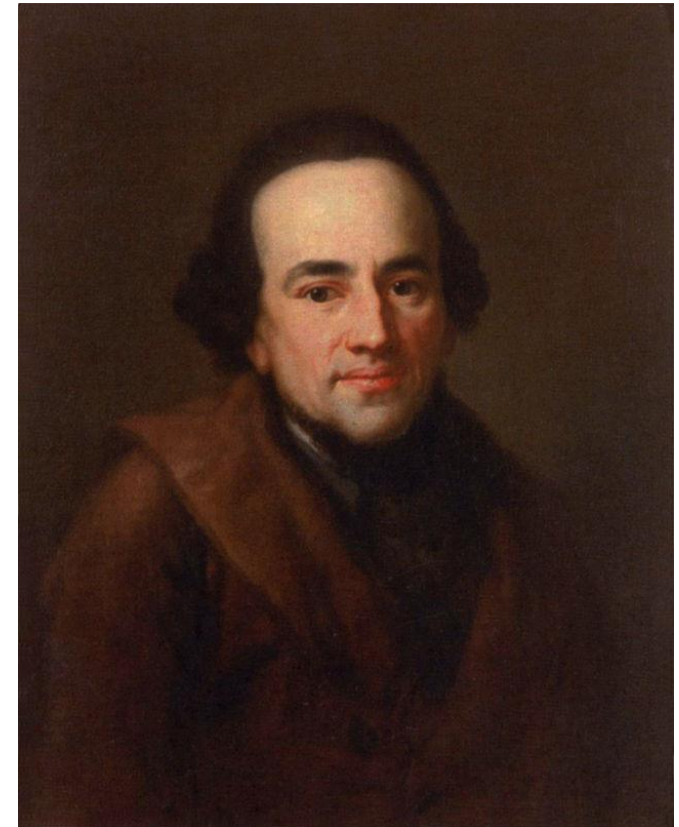
Kifelé a gettóból

Moses Mendelssohn (1729–1786)

Kant kortársa, a kor jelentős filozófusa.

Jeruzsálem, avagy a vallási hatalomról és a zsidó hitről (1783):

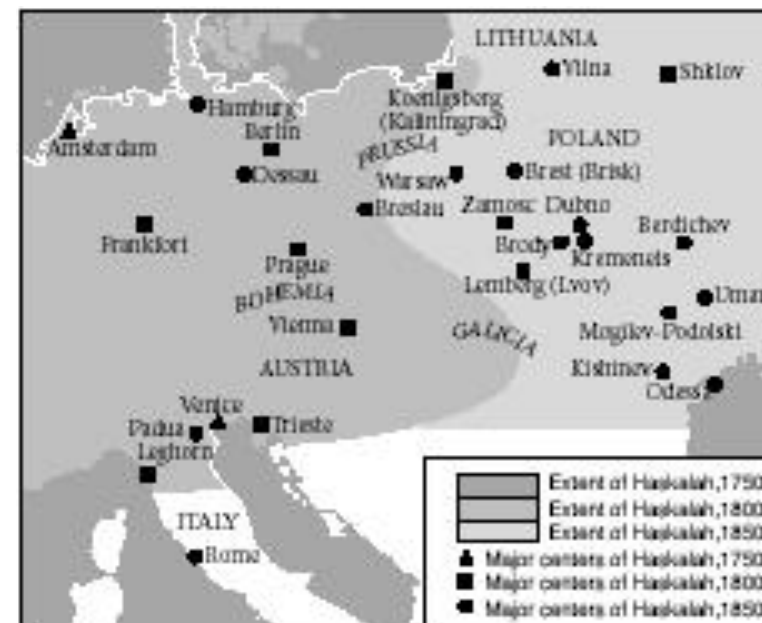
- a zsidóság hit, független a politikától
- a hit nem erőszakolható rá senkire sem
- az emberiség univerzális vallása (etika) vs. ennek megvalósulása a zsidó közösségben
- a kereszténység nem felsőbbrendű

A zsidó közösség nevelése: pl. Biblia-fordítás.

Kifelé a gettóból

- Polgárosodás: *foglalkozási szerkezet, értékrend, viselkedési minták, esztétika...*
- Emancipáció: *jogi értelemben vett egyenjogúsítás*
 - *A zsidóknak, mint egyéneknek*
≠ a zsidóknak mint közösségnek
- Integráció, asszimiláció
- Haszkala = zsidó felvilágosodás
 - Első hullám: kb. 1750-1800, Németország
 - Második hullám: kb. 1800-1850, Közép-Európa
 - Harmadik hullám: kb. 1850-1880, Kelet-Európa

A gettón kívül – 1

- A romantikus *nemzet*-fogalom kialakulása. Nemzetállam, nacionalizmus.
- Tudományos megközelítés = történelemírás
 - Történelmi szemlélet: a zsidóság örök lényegének a feltárása vagy annak bemutatása, hogy a zsidóság örökkön változik, a körülményekhez illeszkedik?
 - Abraham Geiger (1810-1874): a reform mozgalom második hulláma a zsidóság lényege annak az „univerzális vallási eleme”.
 - Samson Raphael Hirsch (1808-1888): neo-ortodoxia, a Tóra örök.
 - Heinrich Graetz (1817-91): pozitivista történelmi iskola, az örök változó aktualizációja
- Az emancipáció érzékelt kudarca: milyen fokú asszimilációt várunk el?

A gettón kívül – 2

- Az emancipáció érzékelt kudarca (+ gazdasági válság, antimodernitás stb.) =>
- Politikai-faji antiszemitizmus (vs. vallási alapú antijudaizmus)
Wilhelm Marr: Der Sieg des Judenthums über das Germanenthum – Vom nichtconfessionellen Standpunkt aus betrachtet (1879)
1882-83: tiszaezlári vérvád. => 1883: Országos Antiszemita Párt (Istóczy Győző)
1881: oroszországi pogromok 1894-1906: Dreyfus-ügy Franciaországban
- Zsidó válaszok:
 - Cionizmus, territorializmus (Theodor Herzl)
 - Autonomizmus (pl. Simon Dubnov)
 - Racionalizmus helyett „megélt zsidóság” (Buber, Scholem, Rosenzweig, Kafka...)

Régebben feladva: az 1880-as évek

- Két dokumentum az 1880-as évekből, „Kelet-”Európából
 - A Bilu kiáltványa (1882): Mendes-Flohr and Reinharz (eds.), *The Jew in the Modern World: A Documentary History* (Oxford University Press, 1995, 2nd ed.) [61.1.3.Men.1.] p. 532.
 - Rudolf trónörökös halálának a visszhangja az *Egyenlőség* 1889. februári számaiban
Jewish Historical Press: <http://web.nli.org.il/sites/JPress/English/Pages/Egyenloseg.aspx>.
- Gyűjtsön példamondatokat a következőkre:
 - Gondolati, szemléletbeli hasonlóságok.
 - Gondolati, szemléletbeli különbségek.
 - Olyan mondatok, amelyek meglepetést okoznak a mai olvasónak.
 - Olyan mondatok, amelyeket az egykori szerző nem gondolhatott komolyan.

Múlt hétre: melyek „zsidóságunk tanításai”?

- Két könyv, tíz év eltéréssel kiadva, tíz év eltéréssel reprintelve:
 - Benoschofsky Imre. *Zsidóságunk tanításai* (Budapest: Makkabi, 1997; eredetileg: Javne könyvek, 1941). [71.Ben.1.]
 - Friedmann Benjámín. *A zsidó vallás törvényei* (Bné Brak: Friedmann L. Könyvnyomdája, 1988; eredetileg: 1. kiad.: Miskolc, 1925, 2. kiad.: 1931). [71.2.Fri.1]
 - Hasonlítsa össze a két könyvet:
 - Milyen okokból születhetett az egyik, ill. a másik könyv? Ki a célközönség?
 - Milyen okokból adhatta ki újra valaki a könyveket 56-57 évvel később? Ki a célközönség?
 - Mit jelképez a címlapokon az illusztráció? Mit mond el a kiadók zsidóságról alkotott képéről?
 - Mely szerzőnek mit jelent a zsidóság?
- => szerda estig küldjön nekem emailben 5-5 jelzőt, amellyel jellemezné a két könyvet.

Modernitás vs. hagyomány: egy első modell

Skála

• A modernitás teljes elfogadása,	a hagyomány teljes elutasítása.
• A modernitás teljes elfogadása,	a hagyomány részleges elfogadása.
• A modernitás részleges elfogadása,	a hagyomány részleges elfogadása.
• A modernitás részleges elfogadása,	a hagyomány teljes elfogadása.
• A modernitás teljes elutasítása,	a hagyomány teljes elfogadása.

Kérdések:

- Lehet-e kompromisszumokat kötni? Mi mivel egyeztethető össze?
- Mi a primer motiváció, és mi a szekunder magyarázkodás?

A múlt órán tárgyaltak összefoglalása:

1. *A Sulhan arukh*, mint a zsidó vallásjog (*halákha*) kiindulási pontja a 16. század óta.
2. 1868-69: zsidó kongresszus („egyetemes gyűlés”): a *Sulhan arukh*-ra való hivatkozás – ill. ennek elutasítása – szimbolikus fontossága.

Kongresszusi hitközségek => neológia

A kongresszuson létrejött hitközségek elutasítása
=> 1871. országos szervezet.

Status quo ante hitközségek (1926/28: országos szervezet).

3. Egy zsidó vallás van-e, több-e?

A zsidóság irányzatai

- Első megközelítés: három nagy ág
 - Ortodoxia > azon belül ld. később, ill. OP előadása
 - Neológia (M.o.-on), conservative/maszorti mozgalom, „pozitivist történeti zsidóság” > nagy belső heterogenitás
 - Reform > azon belül ld. később
- Vagy inkább spektrum?
- És milyen szempontból?

A zsidóság irányzatai

- Három nagy ág vagy spektrum
- Milyen szempontból határozzuk meg az irányzatokat?
 - Institutionális szempontok, önálló hitközségi, stb. szervezet
 - Ideológia (amelyet a szellemi/rabbinikus elit vagy megfogalmaz, vagy nem)
 - A közösség vallásgyakorlata vs. a *halákhához* való ideológiai viszony
 - Egy-egy kérdéshez, „kihíváshoz” való viszony, válasz
 - Modernitás általában
 - Oktatás (jesiva vagy egyetem?), a tudományhoz való viszony
 - Beilleszkedés a nem-zsidó társadalomba, öltözködés, foglalkozási szerkezet
 - Társadalmi szerepek (nők szerepe, heteronormativitás, stb.)
 - Izrael Állam
 - Esztétika
- Minden irányzaton belül minden szempontból nagy heterogenitás

Mi a neológia?

- Klein Mór, Goldziher Ignác 1880-beli beadványával kapcsolatban:

„rabbiképző intézetünk felekezeti viszonyainknak hű tükörképe, ezeknek is, annak is, határozatlanság a jellege, ami egy darab ideig így is marad...”

Idézi: Schmelzer Hermann Imre: Goldziher Ignác beadványa az Országos Rabbiképző Intézet tantervének ügyében. In: Landeszman Gy. és Deutsch R. (szerk.): *Hetven év: Emlékkönyv dr. Schweitzer József születésnapjára*. Budapesti Zsidó Hitközség: Budapest, 1992, pp. 127–136.

- Benoschofsky Imre: A Rabbiengesület feladata, *Az Országos Rabbiengesület Értesítője*, 5708 Sziván, Budapest, 1948. június 12-13.

„világosan meg kell fogalmaznunk neológiánk tartalmát és lényegét, hogy tanításban, prédikációban, rádió-istentiszteleteken, előadásokon a rabbikar lehető egységben és a lehető legnagyobb intenzitással taníthassa, propagálhassa azt a pozitív tartalmat, amely neológiánk jelentése, küldetése, életben maradásának célja és értelme.”

A mai órára: a *Sulchan arukh* jelentősége

- Egy monogrammal publikált pamflet:
 - G[uttmann] M[ihály]: *A Sulchan Áruch és a magyar zsidóság: Néhány alkalmi észrevétel az izraelita vallásfelekezet napirenden levő egyik kérdéséhez.* (Budapest, 1913). http://mtdaportal.extra.hu/books/guttmann_mihaly_a_sulchan_aruch.pdf
- Olvassa el az írást:
 - Mi a pamflet célja? Kinek szól, és miről akarja meggyőzni az olvasót?
 - Sikerült meggyőzni magát?
 - Hogyan épül fel az érvelés?
 - Mit gondol, hol tér G.M. érvelése el más irányzatok felfogásától?

Önreflexió: kaptunk-e új válaszokat az első héten feltett kérdésekre?

Mi a zsidóság?

- Vallás:
 - Hiedelemvilág
 - Rítusok, parancsolatok
 - Értékrendszer
 - Intézmények
 - Szokások
 - ...
- Történelem
- Sorsközösség
- Nép
- Nemzet
 - nemzetállam
- Kultúra
 - Nyelv
- Életérzés
- A Teremtőhöz való viszony, monoteizmus
- ...

A modern kor „kihívásai”

- A HAGYOMÁNY szerepe egy modern(izálódó) társadalomban.
- A nemi és családi szerepek egy modern(izálódó) társadalomban.
- A külvilághoz (nem zsidókhöz) való viszony egy modern(izálódó) társadalomban.
 - Vegyesházasság
 - Antiszemitizmus
- A foglalkozási szerkezet megváltozása.
- ...

Viszlát jövő csütörtökön!